

การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทิศหก ในพระพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ

Care-giving for Elder Parents of Thai Buddhist Families according to the Six Directions in Buddhism

สมบุญ วัฒนะ (Somboon Watana)¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค่านิยมการดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทิศหก ในพระพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรในการศึกษาคือ ผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่มีอายุ 18-59 ปี อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเลือกเขตพื้นที่ศึกษา 5 เขต เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามผู้นับถือพระพุทธศาสนาจำนวน 632 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษา พบว่าการดูแลบิดามารดาตามแนวคำสอนเรื่องทิศหก (มารดาบิดาเปรียบดังทิศเบื้องหน้า) ในพระพุทธศาสนายังได้รับความนิยมสูง เพราะจากการสำรวจ ความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 632 ตัวอย่าง ได้ค่าเฉลี่ยในภาพรวมทั้งหมดอยู่ที่ร้อยละ 98.9 ที่ยอมรับว่า ได้ปฏิบัติตนในการดูแลบิดามารดาสูงอายุสอดคล้องกับคำสอนเรื่องทิศหก เฉพาะทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา

คำสำคัญ: การดูแลบิดามารดาสูงอายุ, หลักคำสอนเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา, ครอบครัวไทยพุทธ

¹ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

Abstract

This research aims to study on Care-giving for elder parents (parents as the east or front direction) of Thai Buddhist families according to the six directions in Buddhism. It is a quantitative research targeting to the Buddhist population whose age of 18-59 years old who has been living in the 5 districts of Bangkok Metropolitan, Thailand. A purposive sampling technique was used to identify and gather data from 632 samples with the application of a descriptive statistics for data analysis. Then, the findings revealed that care-giving for elder parents (parents as the east or front direction) of Thai Buddhist families according to the six directions in Buddhism has been on high stage, since 98.9 percentage in total of the samples agreed to follow the principle of Care-giving for elder parents.

Keywords: Care-giving for Elder parents, the 6 Directions in Buddhism, Thai Buddhist Families

บทนำ

เมื่อปี 2525 ที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ โดยองค์การสหประชาชาติ กำหนดเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลกว่า “ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เรียกว่า “ผู้สูงอายุ” ส่วนสถาบันแห่งชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดว่า ผู้สูงอายุวัยต้นคือ อายุระหว่าง 60-74 ปี เป็นวัยที่ยังไม่ชรามาก ถ้าสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี เมื่ออายุ 75 ปีขึ้นไป จึงจะถือเป็นวัยชราอย่างแท้จริง ส่วนสำนักงานสถิติแห่งชาติของไทยแบ่งผู้สูงอายุ เป็นผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป) จำนวนผู้สูงอายุกำลังเพิ่มสัดส่วนขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2536 ร้อยละ 7.2 ของประชากรไทยเป็นผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี 2538 ประชากรกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8.11 และคำนวณไว้ว่าในปี 2543, 2553 และ 2563 จำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.19, 11.36 และ 15.28 ของประชากรทั้งหมดในแต่ละช่วงลำดับ (กระทรวงสาธารณสุข, 2559)

องค์การสหประชาชาติประเมินสถานการณ์ว่าในช่วงปี 2544-2643 (ค.ศ. 2001-2100) จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรรวมทั่วโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) และได้ให้เกณฑ์ความเป็นสังคมผู้สูงอายุไว้ว่าประเทศที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ต้องมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นสัดส่วนเกินร้อยละ 10 หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 ของประชากรในประเทศ และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 และอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14 ดังนั้น ประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุมาแล้วเกือบ 10 ปี เพราะในปี พ.ศ. 2548 มีประชากรที่มีอายุ 60 ปี ร้อยละ 10.4 และกำลังจะเข้าสู่ความเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2571

ปัจจุบัน ภาครัฐได้เตรียมความพร้อมในหลายด้าน เช่น ด้านนโยบายของประเทศ รัฐบาลได้จัดทำนโยบายและแผนที่จะรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 มีการกำหนดแผนประชากร (พ.ศ. 2555-2559) อย่างเป็นรูปธรรม มีวิสัยทัศน์ชัดเจน ที่จะพัฒนาคุณภาพประชากรในสังคมสูงวัยว่า “ประชากรไทยทุกคนเกิดมามีคุณภาพ ได้รับการพัฒนาทุกช่วงวัย ให้สามารถเป็นพลัง ในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตของประเทศ มีหลักประกันที่มั่นคง พร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ ที่มีการจัดสวัสดิการอย่างยั่งยืน โดยครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วม” (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2556)

ในการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น งบประมาณ สถานที่ นโยบายของภาครัฐ แต่ที่มีความสำคัญไม่น้อยคือปรัชญาหรือแนวคิดในการดูแลผู้สูงอายุ เพราะจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ ในฐานะที่สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ร้อยละ 94 ของประชากรนับถือพระพุทธศาสนา และยังคงในวัยสูงอายุด้วยแล้ว ย่อมมีความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิม พระพุทธศาสนาฝังรากลึก ในสังคมไทยมายาวนาน ได้สร้างคุณูปการมากมายต่อสังคมไทย ทั้งในแง่คำสอนสำหรับดำเนินชีวิต การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

และในแง่ถาวรวัตถุ เช่น วัตถุอาวรามต่าง ๆ จำนวนมาก วิถีชีวิตคนไทยเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งในการดูแลผู้สูงอายุ กล่าวคือแต่ละครอบครัวต่างมีบิดามารดาสูงอายุเป็นเสาหลักของครอบครัว บุตรธิดานอกจากต้องทำงานประกอบอาชีพแล้ว ยังมีหน้าที่ที่สำคัญคือการดูแลบิดามารดาสูงอายุตามค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาในเรื่องกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาช้านาน โดยเฉพาะคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องทิดหก ที่พระพุทธองค์ทรงปรับปรุงความหมายเรื่องทิดที่หมายถึงทิดในทางกายภาพที่คนอื่นเดียสมัยพุทธกาลนิยมให้ความเคารพนับถือ โดยการแสดงการไหว้เป็นประจำทุกวันของคนบางกลุ่ม พระพุทธองค์ทรงปรับปรุงโดยทรงให้ความหมายและคุณค่าว่าหมายถึงบุคคลต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในสังคม

ในสิคาลกสูตร แห่งที่สนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ 16 ข้อ 199 หน้า 88 (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2546) พระพุทธองค์ได้สอนสิคาลกมาณพที่ไหว้ทิดทั้งหกทุกเช้าตามประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงความหมาย และคุณค่าของการไหว้ทิดทั้งหกที่มีต่อการดำเนินชีวิตในสังคมไว้ โดยทรงแบ่งความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เป็น 6 กลุ่ม เรียกว่า ทิด 6 ทรงเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของบุคคลแวดล้อมดังทิดทั้ง 6 กำหนดหน้าที่ให้มีปฏิสัมพันธ์กันในแต่ละฝ่าย ให้รู้จักเอื้อเพื่อเกื้อกูลอุดหนุนกันและกัน หลักธรรมทิด 6 กล่าวโดยสังเขป มีดังนี้ 1) ทิดเบื้องหน้า (ปรัตถิมทิด) หมายถึง บิดามารดาซึ่งท่านดำรงอยู่ในฐานะบุพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อนโดยมารดา บิดา ปฏิบัติหน้าที่อนุเคราะห์ต่อบุตรธิดา 2) ทิดเบื้องขวา (ทักษณทิด) หมายถึง ครูอาจารย์ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลซึ่งต้องอนุเคราะห์ศิษย์ และศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ 3) ทิดเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิด) หมายถึง สามเณรภรรยาซึ่งตั้งอยู่ในฐานะที่เกื้อหนุนจุนเจือกันตามหน้าที่สามเณรภรรยา 4) ทิดเบื้องซ้าย (อุตตรทิด) หมายถึง มิตรสหายหรือเพื่อน การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมีผลต่อความเจริญก้าวหน้า 5) ทิดเบื้องบน (อุปริมทิด) หมายถึง พระสงฆ์ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์กับคฤหัสถ์พระภิกษุซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ที่ต้องปฏิบัติเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน 6) ทิดเบื้องล่าง (เหมฐิมทิด) หมายถึง ลูกจ้างกับนายจ้าง บทบาทหน้าที่ของนายจ้าง กับลูกจ้าง ที่พึงปฏิบัติต่อกัน

สำหรับทิศเบื้องหน้า (ปฐติมทิศ) หมายถึง บิดามารดา พระพุทธองค์ได้แสดงหน้าที่ที่บุตรธิดาและบิดามารดาควรปฏิบัติต่อกันไว้อย่างไรบ้างเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไว้ในสัททิลกสูตร แห่งที่สนิกาย ปาฏิภวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ 16 ข้อ 199 หน้า 88 (มูลนิธิมหาภูมิภวราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2546) ความเป็นที่ “ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรธิดาพึงบำรุงด้วยสถาน 5 คือ ด้วยตั้งใจว่า ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ 1 จักรับทำกิจของท่าน 1 จักดำรงวงศ์ตระกูล 1 จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก 1 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน 1 ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน 5 เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน 5 คือ ห้ามจากความชั่ว 1 ให้ตั้งอยู่ในความดี 1 ให้ศึกษาศิลปวิทยา 1 หาภรรยาที่สมควรให้ 1 มอบทรัพย์ให้ในสมัย 1 ดูก่อนคฤหบดีบุตร มารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรบำรุงด้วยสถาน 5 เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน 5 เหล่านี้ ทิศเบื้องหน้านั้นชื่อว่า อันบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้”

จากพุทธพจน์ในพระสูตรนี้ ได้ให้แง่คิดว่า สถาบันครอบครัวมีบิดามารดาเป็นดั่งเสาหลักมีความสำคัญยิ่งในการอบรมดูแลบุตรธิดา หากบิดามารดามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันย่อมเป็นแบบอย่างต่อบุตรธิดา บุตรธิดาที่ถูกปลูกฝังมาดีตามแบบอย่างของบิดามารดา ย่อมมีโอกาสที่จะดูแลบิดามารดาอย่างดีตามความนิยมของสังคมที่ควรจะเป็น พระพุทธองค์ได้ให้แนวทางอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้ให้แก่บุตรธิดาว่าควรมีหน้าที่ในการดูแลบิดามารดาในระดับพื้นฐานอย่างน้อย 5 ประการ เพราะท่านมีบุญคุณต่อบุตรธิดา นอกจากให้กำเนิดแล้วยังมอบสิ่งดีงามให้บุตรธิดาอย่างน้อย 5 ประการเช่นกัน และจากการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันระหว่างบุตรธิดาและบิดามารดาเช่นนี้ ความสุขสำราญย่อมเกิดขึ้นในครอบครัวและสังคม

อย่างไรก็ตาม ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ จนส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น ความเป็นสังคมเมืองมีความเข้มข้นสูงขึ้นกว่าในอดีต เกิดช่องว่างทางปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมและครอบครัว และอาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้บุตรธิดาไม่สามารถดูแลบิดามารดาสูงอายุได้ดั่งเช่นที่เป็นมาในอดีต จึงเกิดข้อสงสัยขึ้นว่า คนไทยที่เติบโตมาในยุคทุนนิยมและยุคไฮเทคยังคงมีวิถีชีวิต

ในการดูแลบิดามารดาสูงอายุ เหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมาอยู่บ้างหรือไม่ วิถีชีวิตในการดูแลบิดามารดาสูงอายุเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ยังไม่มีข้อพิสูจน์หรือคำตอบที่ชัดเจน หากวิถีชีวิตในการดูแลบิดามารดาสูงอายุในสังคมไทยแปรเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม นั่นหมายถึง รัฐ สังคม และชุมชน จะต้องดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุแทนครอบครัว ซึ่งคงจะต้องใช้งบประมาณมหาศาลในการช่วยเหลือดูแล ขณะที่ประเทศยังคงต้องการใช้เงินในการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ อยู่มาก

ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมาได้เคยมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ เฉพาะกลุ่มบิดามารดาตามแนวพระพุทธศาสนาไว้พอสมควร เช่น ศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูตตเวทีต่อบิดามารดาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านหนองช้าง ตำบลเขาวง อำเภอรวิชัยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด (พระวิบูล ญาณธัมโม (พันธุมิตร), 2555) และงานวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทศก (พระสมชาย อนุตฺตโร(ดาวศรี), 2551) เนื้อหาการวิจัยใช้หลักทศกของหลักธรรมพุทธศาสนาเถรวาท พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ เขตตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่าง 240 คน เป็นต้น ถึงแม้ขอบเขตเนื้อหาวิจัยจะคล้ายคลึงกันกับงานวิจัยนี้ แต่กลุ่มตัวอย่างในแง่ของจำนวน อายุ และสถานที่ที่มีความแตกต่างกันมาก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา การดูแลบิดามารดาสูงอายุในครอบครัวไทยพุทธ ในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยหลักคิดที่ว่า บิดามารดาสูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุ การดูแลบิดามารดาสูงอายุ หมายถึง การดูแลผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ในการศึกษาการดูแลบิดามารดาสูงอายุตามแนวพุทธศาสนาจึงใช้กรอบของคำสอนเรื่องทศก ข้อที่ว่าด้วยทศเบื่องหน้า อันหมายถึง บิดามารดา ในการดูแลและเป็นกรอบวัดผลว่า ครอบครัวไทยพุทธได้ดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนนี้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นข้อมูลเชิงสารสนเทศส่วนหนึ่งสำหรับการเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทยต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในการช่วยกำหนดแนวทางและนโยบายการช่วยเหลือดูแล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดูแลบิดามารดาสูงอายุ ตามหลักคำสอนเรื่องทิศหก ในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง "การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทิศหก ในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ" ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัย เรื่อง "ค่านิยมการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยพุทธและไทยมุสลิม" เก็บข้อมูลโดยวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีอายุ 18-59 ปี เพื่อให้ได้ตัวแทนของประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาในเขตกรุงเทพมหานคร จึงใช้พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างในระดับเขตการปกครอง โดยพิจารณาเลือกจากข้อมูลจำนวนประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร สุ่มโดยไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) โดยเจาะจงเลือกเขตบางกอกใหญ่ เขตห้วยขวาง เขตบางรัก เขตบางคอแหลม และเพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ จึงกำหนดการเก็บข้อมูล โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเยาวชน (อายุ 18-24 ปี) 2) กลุ่มวัยแรงงาน (อายุ 25-49 ปี) และ 3) กลุ่มวัยเตรียมเข้าสู่สูงอายุ (อายุ 50-59 ปี) การคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตร Krejcie & Morgan โดยใช้จำนวนประชากรกรุงเทพมหานคร ที่นับถือพระพุทธศาสนา จากการสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2553 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่นับถือพระพุทธศาสนาจำนวน 384 คน แต่เนื่องจากเก็บข้อมูลในเขตกรุงเทพมหานครที่บริบทในชุมชนมีความหลากหลาย คณะผู้วิจัยจึงเพิ่มขนาดตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น จึงได้กลุ่มตัวอย่างผู้นับถือพระพุทธศาสนา จำนวน 632 คน ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัย เรื่อง ค่านิยมการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยพุทธและไทยมุสลิม เก็บข้อมูลโดยวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2557 ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ประชากร คือ ประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร เหตุผลที่เลือกศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร เพราะเป็นเมืองหลวงและเป็นศูนย์กลางการปกครอง การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การเงิน การธนาคาร การพาณิชย์ การสื่อสาร และความเจริญของประเทศ และมีประชากรมากที่สุดในประเทศไทยอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้า และจากการเพิ่มประชากรตามธรรมชาติ จึงทำให้ประชากรมีความหลากหลาย อีกทั้งยังมีสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมสูงสุดของพระพุทธศาสนา เช่น วัด สำนักงานมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา และมีผู้นำทางศาสนาพุทธที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทิศหกในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ” ผลการวิจัย พบว่า

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการดูแลบิดามารดาสูงอายุไว้สองระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน และระดับสูง ในการดูแลระดับพื้นฐานนั้น สามารถหาหลักฐานจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้หลายแห่ง แต่ในงานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดจากคำสอนในสติกาลสูตร ที่ได้แสดงตัวอย่างของการปฏิบัติที่บุตรและธิดาควรปฏิบัติต่อบิดามารดาไว้ ดังนี้

1. เพราะท่านเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อนจึงควรดูแลท่านตอบแทน
2. ช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ของบิดามารดา
3. ดำรงวงศ์ตระกูลของท่านมิให้มัวหมอง
4. วางตนให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการได้รับมรดกที่ท่าน

จะมอบให้

5. ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านเมื่อคราวที่ท่านสิ้นชีวิตไปแล้วและเมื่อ
บุตรและธิดาปฏิบัติได้ตามนั้นแล้ว ย่อมได้รับการปฏิบัติตอบแทนจากมารดาและ
บิดา ดังนี้

1. คอยดักเตือนบุตรธิดาไม่ให้เกิดความชั่วต่าง ๆ
2. ส่งเสริมแนะนำให้ทำแต่ความดีงาม
3. ให้โอกาสทางการศึกษาหาความรู้
4. ส่งเสริมการมีคู่ครองที่เหมาะสมของบุตรธิดา
5. มอบทรัพย์มรดกให้บุตรธิดาในเวลาอันเหมาะสม

ในการศึกษาภาคสนามเพื่อหาคำตอบว่า ครอบครัวไทยพุทธได้ดูแลบิดา
มารดาสูงอายุตามแนว คำสอนเรื่องทิศหก (มารดาบิดาเปรียบตั้งทิศเบื้องหน้า)
ในพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด โดยเลือกศึกษาครอบครัวไทยพุทธในเขต
กรุงเทพมหานคร พบว่า การดูแลบิดามารดาตามแนวคำสอนเรื่องทิศหก (มารดา
บิดาเปรียบตั้งทิศเบื้องหน้า) ในพุทธศาสนายังได้รับความนิยมสูง เพราะจาก
การสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 632 ตัวอย่าง ค่าเฉลี่ยที่ตอบว่าใช่
ตามข้อคำถามที่ให้ไว้ จำนวน 5 ข้อคำถาม ได้ค่าเฉลี่ยในภาพรวมทั้งหมดอยู่ที่
ร้อยละ 98.9 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตาม
ค่าเฉลี่ยร้อยละของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ว่ายอมรับว่าใช่ คือ ได้ประยุกต์ใช้คำสอน
เรื่องทิศหก (มารดาบิดาเปรียบตั้งทิศเบื้องหน้า) ในพุทธศาสนา เพื่อการดูแลบิดา
มารดาสูงอายุ ดังนี้

ตารางที่ 1 การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทศก (มารดาบิดาเปรียบดังทิศเบื้องหน้า) ในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ

ลักษณะการดูแล	การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทศก (มารดาบิดาเปรียบดังทิศเบื้องหน้า) ในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ					
	ใช่		ไม่ใช่		ไม่แน่ใจ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- เต็มใจ และมีความสุขที่ได้ดูแลเลี้ยงดูผู้ให้กำเนิด	628	99.4	0	0.0	4	0.6
- สืบสานกิจการงานหรือเจตนารมณ์ของผู้ให้กำเนิดอย่างเต็มใจ ภูมิใจ และเต็มความสามารถ	620	98.1	1	0.2	11	1.7
- รักษาชื่อเสียงและดำรงวงศ์ตระกูลของผู้ให้กำเนิดท่านอย่างภาคภูมิใจ	625	98.9	2	0.3	5	0.8
- ประพฤติตนให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นทายาท	624	98.7	2	0.3	6	0.9
- ในอนาคต หากผู้ให้กำเนิดท่านสิ้นชีวิต ท่านก็จะยังระลึกถึงอุปการคุณโดยการประพฤติดี รักษาเกียรติภูมิวงศ์ตระกูล ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ให้กำเนิดที่ล่วงลับไปแล้ว	629	99.5	0	0	3	0.5

จากตารางที่ 1 สามารถอธิบายผลตามลำดับมากไปหาน้อยได้ว่า

1. ในอนาคตหากผู้ให้กำเนิดท่านสิ้นชีวิต ท่านก็จะยังระลึกถึงอุปการคุณโดยการประพฤติดีรักษาเกียรติภูมิวงศ์ตระกูล ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ให้กำเนิดที่ล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 99.5 สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี) (2551) เรื่อง ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุตรธิดาจำนวน 20 คน เขตตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประเด็นแนวทางการปลูกฝังหลักปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกของบุตรธิดา สัมภาษณ์เรื่องซึ่งพบว่า บุตรธิดา ร้อยละ 100 หากบิดามารดา ต้องละสังขารจากโลกนี้ไป สิ่งที่จะกระทำเพื่อตอบแทนคุณพ่อแม่ คือ ทำบุญอุทิศให้ รักสามัคคีในวงศาคณาญาติ ดำรงวงศ์สกุลต่อไป และเป็นคนดีของสังคม” สอดคล้องกับผลงานของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ วุฒิมโฆ) (2551) เรื่อง วิธีใช้หนี้พ่อแม่และหน้าที่ของเด็ก” ความว่า “เมื่อท่านต้องตายทำลายขันธไป ตามธรรมดาของสังขารแล้ว ลูกก็ไม่ควรแต่จะเศร้าโศกเสียใจร้องไห้รำพัน จนไม่มีจิตใจจะทำมาปณิกิจของท่านอย่างไร ควรจะระงับความทุกข์ใจเพราะเหตุนี้เสีย แล้วกลับมาพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงว่า พ่อแม่เราต้องตายไปตามธรรมดาของคน ทุกคนที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทั้งสิ้นปู่ย่าของเรา ทวดของเรา ท่านก็ตายไปแล้วเช่นเดียวกัน และท่านเหล่านั้นก็หาเอาอะไรไปได้สักชนิดหนึ่งไม่ แม้สิ่งใดที่ท่านรักดังดวงใจท่านก็เอาไปไม่ได้เลย แม้ถึงตัวเราเองก็เช่นเดียวกัน ในไม่ช้าก็ต้องตายไปอีกเช่นเดียวกับท่าน หน้าที่ของเราคือ ต้องทำบุญกุศล อุทิศผลบุญนั้น ๆ ไปให้แก่ท่านเท่านั้น เพราะจะทำอย่างอื่นนั้นก็ไม่ได้ถูกไม่ควร ด้วยว่าท่านไม่มีชีวิตเสียแล้ว จะบำรุงกายบำรุงใจอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะนักปราชญ์กล่าวไว้ว่า... บุญกุศลที่เราอุทิศไปให้ท่านนั้น หากท่านได้มีโอกาสรับอนุโมทนา ก็จะสำเร็จประโยชน์เป็นความสุขความเจริญแก่ท่านได้ และเราก็ควรทำแต่สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลจริง ๆ ไม่ควรทำบาปเลยในการทำมาปณิกิจหรือทำบุญอุทิศให้พ่อแม่นี้ เช่นจะฆ่าเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่าเอาเนื้อสัตว์มาทำบุญก็ไม่ควร หรือจะมีมหรสพให้สนุกสนานก็ไม่เหมาะ เพราะไม่ใช่เรื่องบุญกุศล ควรทำแต่เรื่องบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา พังธรรมเทศนา ตามสมควรแก่กาลเวลาเท่านั้น บุญกุศลที่จะอุทิศไปให้แก่พ่อแม่จะได้เป็นบุญที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่ให้มีบาปอันใดมาเจือปน ซึ่งจะเป็นเวรกรรมต่อไปอีก เพราะมาปรารภการทำบุญให้พ่อแม่เป็นเหตุ การอุทิศก็ต้องตั้งใจอุทิศด้วยน้ำใจอันสงบและใสสะอาดจริง ๆ ไม่ใช่ทำด้วยความรีบร้อนหรือสักแต่ว่ารินน้ำตราชจนจบพระธยาน... พ่อเป็นพิธีเท่านั้น”

2. **เต็มใจและมีความสุขที่ได้ดูแลเลี้ยงดูผู้ให้กำเนิด ได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 99.4** แสดงให้เห็นว่า ค่านิยมในการดูแลบิดามารดาฝังรากลึกในจิตใจของคนไทย อย่างแท้จริง เพราะค่านิยมนี้ได้ถูกถ่ายทอดปลูกฝังมายาวนานคู่คนไทย ถึงแม้ กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ให้ความสำคัญเรื่องนี้น้อยมากจะเผยแพร่เข้ามา ในช่วงหลายสิบปีมานี้ก็ตาม เป็นที่ทราบกันดีว่า การที่บุตรธิดาที่อยู่ในวัยแข็งแรง และมักชื่นชอบในความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่ก็ไม่ลืมค่านิยมอันดีงามนี้ การดูแล บิดามารดาไม่ใช่แค่เพียงว่าดูแลท่านให้มีความสุขเพียงเท่านั้น แต่สังคมไทย ที่ถูกหล่อหลอมด้วยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าบุตรธิดา ที่ดูแลบิดามารดาถือได้ว่า ได้พัฒนาตนเองให้สูงขึ้นในด้านคุณธรรมจริยธรรม ดังงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เถรวาท” ของ นัยนา นามเข็ม (2555) ที่ได้แสดงอานิสงส์ของการดูแลบิดามารดา ความว่า “อานิสงส์ของการบำรุงบิดามารดา มี 13 ประการ คือ 1) ทำให้มีความสุขอดทน 2) ทำให้เป็นคนมีสติรอบคอบ 3) ทำให้เป็นคนมีเหตุผล 4) ทำให้พ้นทุกข์ได้ 5) ทำให้ พ้นภัยได้ 6) ทำให้ได้ลาภโดยง่าย 7) ทำให้แคล้วคลาดภัยในยามคับขัน 8) ทำให้ เทวดาลงมาพิทักษ์รักษาผู้ที่ทำ 9) ทำให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญ 10) ทำให้ มีความเจริญก้าวหน้า 11) ถ้ามีลูกก็จะได้ลูกที่ดี 12) ทำให้มีความสุข 13) ทำให้เป็น ตัวอย่างอันดีแก่อนุชนรุ่นหลัง”

3. **รักษาชื่อเสียงและดำรงวงศ์ตระกูลของผู้ให้กำเนิดท่านอย่างภาคภูมิใจ ได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 98.9** ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลของงานวิจัยเรื่อง ศึกษาหลัก มนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทศกในพระพุทธศาสนา ของ พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี) (2551) ซึ่งพบว่า บุตรธิดาร้อยละ 40 รักษา เกียรติชื่อเสียง คุณงามความดีที่พ่อแม่ทำไว้แก่วงศ์ตระกูลไม่ให้เสื่อมเสียได้ และร้อยละ 60 ไม่นั่นนอนว่าจะรักษาได้” ที่ผลการวิจัยของ พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี) มีผลเช่นนี้อาจเพราะว่า กลุ่มตัวอย่างอาจไม่แน่ใจในอนาคตว่าจะสามารถ ประคับประคองตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งความดีงามที่รักษาความดี ชื่อเสียงของ วงศ์ตระกูลได้หรือไม่ เนื่องจากสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก มีสิ่งยั่วยวน ให้หลงไหลที่หลากหลาย และผลงานวิจัยของ พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี) นี้สะท้อน ให้เห็นภาพของสังคมไทยที่ถูกกระแสบริโภคนิยม กระแสทุนนิยมโถมทับเข้ามา

ในรอบหลายสิบปีมานี้ ทำให้ค่านิยมที่บุตรธิดาจะดูแลบิดามารดาอย่างใกล้ชิด ดั่งในอดีตลดลง เพราะสภาพสังคมประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สภาพการทำงานที่มุ่งสร้างรายได้ตามกระแสทุนนิยม ก็มีผลสำคัญ ดังงานวิจัยของ พระมหาสุชาติ นาถกโร (บวกรุ่นทศ) ได้ทำการวิจัยในหัวข้อ “การศึกษาวิเคราะห์ เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า “สถานภาพของครอบครัวไทยปัจจุบัน ในยุคโลกของวัตถุนิยมมีปัญหาทางด้านครอบครัวหลายประการ เช่น ปัญหาเด็กจรจัดปัญหาหาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาการข่มขืนชำเราเด็ก และปัญหาการทำแท้ง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำครอบครัว คือ สามี (ภรรยา) จะต้องดิ้นรนจนขวายออกไปทำงานหาเงินหาเงินหาเงิน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลบุตรอย่างใกล้ชิด ทำให้เขาเหล่านั้นขาดความรัก ความอบอุ่น ซึ่งเป็นสาเหตุให้บุตรไม่มีความเคารพเชื่อฟัง ขาดจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อหน้าที่การศึกษาเล่าเรียน สถาบันครอบครัวไทยในปัจจุบัน จึงตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่วิกฤตอย่างมาก จะเห็นได้จากสื่อต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ที่สื่อสะท้อนให้เห็นถึงความตกต่ำทางศีลธรรม ปัญหาทางครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทั้งสามีภรรยา บิดามารดา และบุตร ต่างก็ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์บุตรและภรรยาอย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้น หากบุคคลทุกฝ่ายในสถาบันครอบครัว ได้ศึกษาหลักการเกี่ยวกับการสงเคราะห์บุตรและภรรยา (โดยเฉพาะการสงเคราะห์บุตรภรรยาในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา) ให้รู้ถึงคุณค่า และสามารถนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในครอบครัวได้ ย่อมมีส่วนช่วยลดปัญหาหาระหว่างสามีกับภรรยา หรือปัญหาหาระหว่างบิดามารดากับบุตร อันจะเป็นการช่วยและสร้างสังคม คือ ครอบครัวให้มีรากฐานมั่นคงสืบไป”

4. ประพฤติตนให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นทายาท
ได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 98.7 ดังข้อความที่ว่า หน้าที่ของลูกนี้เมื่อกล่าวโดยย่อมีอยู่ 7 ข้อ คือ (1) พ่อแม่ได้เลี้ยงเรามาแล้ว ก็เลี้ยงท่านตอบ (2) ช่วยทำกิจการงานของพ่อแม่ (3) ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่ (4) ประพฤติตนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดกของพ่อแม่ (5) เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศให้ท่าน (6) มั่นอยู่ในกตัญญู กตเวทิต่อพ่อแม่ และ (7) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ในทางที่ถูกต้อง โดยเคร่งครัด (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อดำ ฐิตธัมโม), 2551) สอดคล้อง

กับงานวิจัย เรื่อง “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา” ที่ผลการศึกษาพบว่า บุตรธิดา ร้อยละ 90 ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับเป็นทายาทที่จะได้รับมรดกด้วยการไม่แสดงโมโห โกรธ ไม่ทะเลาะกับเพื่อนบ้าน ไม่ก่อสิ่งที่เป็นโทษแก่ครอบครัว (พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี), 2551)

5. **สืบสานกิจการงานหรือเจตนารมณ์ของผู้ให้กำเนิดอย่างเต็มใจ ภูมิใจ และเต็มความสามารถ ได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 98.1** สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี, 2551) ที่พบว่า บุตรธิดา ร้อยละ 50 ที่มารดาบิดามอบทรัพย์สินสมบัติให้เก็บรักษาเป็นมรดกตกทอดสู่รุ่นลูก ๆ ต่อไปนั้น บอกว่าจะรักษาให้ดีที่สุด ร้อยละ 45 บอกว่ารักษาไว้ได้ และร้อยละ 5 บอกว่ารักษาไว้ไม่ได้” และ “บุตรธิดาที่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดา ร้อยละ 85 อยู่ในโอวาทและช่วยกิจการงาน ร้อยละ 10 อยู่ในโอวาทแต่ไม่ช่วยกิจการงาน และร้อยละ 5 เทียวเล่น”

บทสรุปและอภิปรายผล

การดูแลบิดามารดาสูงอายุตามหลักคำสอนเรื่องทิศหกในพุทธศาสนาของครอบครัวไทยพุทธ โดยใช้แนวคำสอนเรื่องทิศหก (มารดาบิดาเปรียบดังทิศเบื้องหน้า) ในพุทธศาสนาเป็นกรอบในการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 632 ตัวอย่าง ผลการสำรวจพบว่ายังได้รับความนิยมสูง ได้ค่าเฉลี่ยในภาพรวมทั้งหมดอยู่ที่ร้อยละ 98.9 ว่าได้ดูแลบิดามารดาสูงอายุตามกรอบคำสอนเรื่องทิศหก (มารดาบิดาเปรียบดังทิศเบื้องหน้า) จากผลการวิจัยนี้สามารถสะท้อนได้ว่า ในสังคมไทย โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร ถึงแม้จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เป็นต้น อย่างมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ แต่จากผลการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่า สถาบันครอบครัวยังมีความมั่นคงอยู่ เนื่องจากการที่บุตรธิดายังคงดูแลบิดามารดาสูงอายุในครอบครัว สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่บุตรธิดาควรปฏิบัติตนในการดูแลบิดามารดาสูงอายุตามที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ดังสะท้อนออกมาจากทัศนคติของพระสงฆ์นักปราชญ์ชาวพุทธไทย 2 ท่านได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านปัญญานันทภิกขุ เกี่ยวกับเรื่องคุณค่าของวัฒนธรรมการดูแลบิดามารดาสูงอายุของคนไทยนี้ ท่านได้กล่าวถึงคุณค่า ความสำคัญของการดูแลบิดามารดาสูงอายุไว้ว่า กตัญญูตเวทิตา

หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้ว ทำตอบให้ปรากฏนี้เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสะดวก (พุทธทาสภิกขุ, 2536) การบำรุงบิดามารดาก็คือ คนในสมัยโบราณเขามองเห็น การณ์ใดกลัวว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น เขาก็ย่ำสอนกันมาก ในเรื่องนี้ และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดียได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่อง เพื่อสอนใจเยาวชนทางด้านวรรณคดีในพระพุทธรศาสนา ได้แก่ ชาดกต่าง ๆ เป็นนิทานสอนใจก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูทเวทที่เกือบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูทเวทที่ต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจเจ็บไข้ดูแลรักษาช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ ในประเทศจีนปรัชญาเมธี ได้แก่ ขงจื้อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูให้ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สอนให้บุตรคลุ้จักเคารพบนอบนับถือผู้มีพระคุณ ประเพณีของจีน เช่น ตื่นเช้า ต้องจัดรูป 3 ดอกไปยั้นหน้าบ้านเพื่อไหว้ฟ้าดิน เพื่อระลึกถึงบุญคุณของแผ่นดิน และฟ้า (พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาธานทภิกขุ), 2536)

สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การดูแลบิดามารดาตามแนวทางพระพุทธศาสนา” ของพระเทพรัตนสุธี (2557) ที่ได้สรุปความสำคัญของการบำรุงบิดามารดาไว้ว่า

1. ทำให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เช่น การทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดาที่เสียชีวิตไปแล้ว
2. ช่วยทำให้สถาบันครอบครัว และสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเองความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทเวทที่ อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอด ไม่มีปัญหา คนชราไม่มีคนเลี้ยงก็จะหมดไป
3. การบำรุงบิดามารดาจัดเป็นเครื่องหมายของบุตรธิดาที่ดี เป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม และเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัวสังคมและโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

อย่างไรก็ดี จากการได้ศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ถึงแม้ผลการศึกษาจะสะท้อนถึงความมั่นคงเหนียวแน่นของการปฏิบัติตนในการดูแลบิดามารดาสูงอายุในครอบครัว

ไทยพุทธ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าพุทธบริษัท ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ อุบาสก และอุบาสิกา ก็ไม่ควรประมาท ควรที่จะให้ความสำคัญต่อกลยุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังค่านิยม ศีลธรรมจรรยา ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน และในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาที่สังคมไทยและสังคมโลกกำลังเผชิญอยู่ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ปัญหาการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ปัญหาการมีครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ปัญหาที่เกิดจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ที่จะเป็นปัจจัยในการบั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาสูงอายุกับบุตรธิดา

ข้อเสนอแนะ

ถึงแม้ว่าผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าครอบครัวไทยพุทธมีค่านิยมในการดูแลบิดามารดาสูงอายุในระดับสูงก็ตาม เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น บ้าน วัด โรงเรียน สถาบันการศึกษา และรัฐบาล ควรมีกลยุทธ์ในการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา ให้กับเยาวชนไทยเกิดค่านิยมที่ดี อันนำไปสู่การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม และเคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ ให้คงอยู่คู่สังคมไทย องค์การต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมการดูแลบิดามารดาสูงอายุ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น รางวัล การประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับข้อแนะนำเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรวิจัยการสร้างรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา และนำรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนานั้นไปทดลองในกลุ่มวัยสูงอายุและในวัยอายุระหว่าง 50-59 ปี เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ

รายการอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. (2559). *บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน*. วันที่ค้นข้อมูล 18 สิงหาคม 2559, จาก <http://www.anamai.moph.go.th/soongwai>
- นางนัยนา นามเข็ม. (2555). *ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพรัตนสุธี. (2557). *การดูแลบิดามารดาตามแนวทางพระพุทธศาสนา*. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 1(2), 65-74.
- พระสมชาย อนุตฺตโร (ดาวศรี). (2551). *ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุชาติ นาถโกโร (บวกขุนทด). (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2536). *กตัญญูทศเวทที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานนท์ภิกขุ). (2536). *กตัญญูทศเวทที่เป็นเครื่องหมายของคนดี*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมสิงหนุราจารย์ (จรัญ สุิตถมโม). (2551). *วิธีใช้หนี้พ่อแม่และหน้าที่ของเด็ก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิริยะพัฒนา.
- พระวิบูล ญาณธัมโม (พันธุมิตร). (2555). *ศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทศเวทต่อบิดามารดาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านหนองช้าง ตำบลเขาวุ้ง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มูลนิธิรามาธิบดีราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2546). *พระไตรปิฎกและ
อรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิรามาธิบดีราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จิพรณ ประจวบเหมาะ. (2556). *รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2555
วิทยาลัยประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับ มูลนิธิสถาบันวิจัย
และพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)*. นนทบุรี: โรงพิมพ์เอสเอส พลัส มีเดีย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *ทิศทางของ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. เอกสารประกอบการระดม
ความคิดเห็น ทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12*.